

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**R. P. F. Felicis Potestatis Panormitani Ordinis Minorum S.
Francisci de Observantia ... Examen Ecclesiasticum**

Potesta, Felice

Coloniæ, 1712

Cap. I. De Conscientia Regula interna actuum humanorum.

urn:nbn:de:hbz:466:1-40060

PARS PRIMA

De Regula actuum humanorum.

CAPUT I.

DE CONSCIENTIA.

Regula interna actuum humanorum.

5 **C**onscientia est diſtamen, ſeu iudicium rationis, quo quis iudicat aliquid hic, & nunc eſſe licitum, vel illicitum, ac proinde hic, & nunc agendum, vel omittendum, ex præcepto, vel conſilio. A ſyndereſi diſfert, quia ſyndereſis iudicat de principiis moralibus, univerſalibus, & conſcientia verò de conſuſionibus particularibus ex illis deductis.

Intellectus enim hoſter practicus actiones noſtras in genere moris dirigit per hunc, & ſimiles ſyllogiſmos, v. g. *Tempore Quadrageſima, quæ eſt ſub talibus circumſtantibus, ut habeat neceſſitatem carnis, non tener abſtinere à carnibus; ſed hodie, quo eſt tempus quadrageſimæ, ego ſum ſub talibus circumſtantibus, puta in diſpoſitionibus, &c. ut habeam neceſſitatem carnis, ergo non teneor hodie abſtinere à carnibus:* in quo, & ſimili ſyllogiſmo majorem univerſalem format ſyndereſis, ſeu ethica; minorem verò particularem, & conſuſionem eſſormat conſcientia, ſeu prudentia: in qua minori eſſormanda, nempe quòd hic, & nunc habeam neceſſitatem carnis, diverſa imò major difficultas habetur, ita ut ſæpè viri doctiſſimi, qui faciliter iudicant de majori, neſciant ſe determinare ad minorem, quia pendet ex variis conſiderationibus, & circumſtantibus particularibus, quæ haud ita faciliter diſcernuntur ab omnibus.

6 Ex quo fit, quòd quamvis in univerſali iudices eſſe in quadrageſima jejunandum, ſi ta-

men in particulari iudices hic, & nunc, & ſub talibus circumſtantibus, non eſſe à te jejunandum, non jejunando, non peccas, quia licet agas contra prius iudicium, non agis contra poſterius, in quo propriè conſcientia conſiſtit.

7 Conſcientia igitur eſt intrinſeca, & proxima regula, juxta quam ſuas actiones homo dirigitur tenetur, à qua proximè derivatur in actum moralitas, bonitas nempe, aut malitia; lex verò externa eſt regula remota, in quantum eſt radix, unde oritur bonitas, aut malitia obſecti; quia tamen non transfundit in actum bonitatem, aut malitiam, niſi ut eſt in conſcientia, & ab ea proponitur voluntati, ideo conſcientia eſt regula proxima, cui ſi actus cõformentur, ſunt boni, ſi difformentur, mali.

Hinc non rarò contingit, ut actus ſit bonus, & obſectum in ſe malum, & è converſo; unde ſi quis ex invincibili ignorantia iudicare, licitum eſſe furtum ad faciendam eleemoſynam pauperi graviter indigenti, furando non peccaret, quamvis ejus obſectum ſit in ſe malum: quia actus non ſpecificatur ab obſecto, ut eſt in ſe, ſed ut à conſcientiæ diſtamine voluntati proponitur.

Conſcientia dividitur in rectam, erroneam, dubiam, probabilem, & ſcrupuloſam.

CONSCIENTIA RECTA.

8 **S**eu certa, eſt qua iudicat obſectum eſſe honeſtum, vel turpe, præceptum, vel prohibitorium, ſicut revera eſt, abſq; ſormidine de oppoſito: ut cum iudicas, ex nulla cauſa licitum eſſe mendacium.

CON-

CONSCIENTIA ERRONEA.

Esset, quæ ex principio certè falso falsam conclusionem deducit; seu, quæ dicit aliquid esse faciendum, vel non faciendum, quod revera non est tale, absque motivo probabili: ut cum quis iudicat licitum esse mentiri ad reparandum damnum alterius, & inde concludit, hic, & nunc sibi licere mentiri ad reparandum damnum sui filii.

10 Conscientia erronea ex ignorantia invincibili obligat ad actum dictatum, non obstante, quòd objectum sit revera malum; unde excusat à peccato, imò peccas, si ei non conformeris; quia ex n. 7. Conscientia est regula proxima, secundum quam actus nostri regulari debent, etque conformari, ut sint boni; unde quòd est contra conscientiam, peccatum est; juxta illud Apost. ad Rom. 14. *Omne, quod non est ex fide, peccatum est.* Hinc conscientia erronea dicitur recta, non simpliciter, sed secundum quid, nempe in ordine ad nos.

11 Qui peccat ex conscientia erronea, peccat peccato ejusdem speciei, & equalitatis, quam intellectus iudicat; quia objectum specificat actum, prout hic, & nunc ab intellectu proponitur. Unde, qui habet rem cum libera, putans eam conjugatam, adulterium committit.

12 Et licet sufficiat in confessione dicere; *Adulterium commisi*, absque eo quòd exprimat id fuisse ex errore, consultius est, si aperiat.

13 Conscientia erronea ex ignorantia vincibili non obligat voluntatem, nec ad operandum, nec ad non operandum, sed ad errorem deponendum; ita ut sive juxta eam, sive contra eam agas, peccas; gravius tamen, si contra; quia quando ante consensum tibi occurrit exprella dubietas, aut prudens suspicio erroris, cum possis liberè vincere errorem, illumque deponere, vel attentius rem considerando, vel consilium querendo à viro putato docto (ut supponitur) si non deponas, te exponis peri-

culo peccandi; & inde peccas, tam si juxta, quam si contra conscientiam agas. De Ignorantia factis dictum est in *tom. 2. n. 375.*

14 Diligentia ad ignorantiam vincendam, & ad nostras obligationes investigandas, non debet esse omnis possibilis, quia sic totam Civitatem quis circumire deberet, quòd est valde durum humanae conditioni; sed facienda est more humano, & remittenda iudicio prudenti hic & nunc, & juxta qualitatem materiae: major enim diligentia est adhibenda in iis, quæ sunt juris naturalis, quàm positivi; major, ubi adest damnum tertii, quàm ubi non adest major, dum de vita, quàm dum de bonis agitur. Et universaliter ad illam diligentiam tenemur, quæ sufficit ad formandum iudicium probabile de re, quàm inquirimus juxta dicenda de conscientia probabili à n. 60.

15 Hinc, si dubitas, an hodie sit jejunandum, non teneris adire Episcopum, aut Parochum; sed sufficit, si interroges concionatorem, aut virum probum, qui prudenter existimetur, quòd sciat. Si dubitas, an hoc sit peccatum, requiritur, quòd interroges virum doctum in morali versatum. Si dubium sit in fide, requiritur, quòd consulas virum doctorem, & in Theologia peritum aut Parochum.

16 Quòd si hic & nunc reperiaris sub talibus circumstantiis, ut immineat executio, aut omisso operis, quam conscientia dicit, & tu non possis conscientiam deponere, in quantum non adest, quem consulas; tunc ignorantia redditur invincibilis, quoniam hic, & nunc eam superare non vales. Unde talem conscientiam sequi teneris, & non peccas, quia est conscientia invincibiliter erronea. Et ex D. August. *lib. 3. de lib. arbit. cap. 19. Non tibi deputatur ad culpam, quòd in vitis ignoras, sed quòd negligis querere, quòd ignoras. v. n. 10. c. 33.*

CONSCIENTIA DUBIA,

17 *S*eu dubiū, est suspensio intellectus circa utramque partem contradictionis: Secum habetur, quando intellectus pendet in æquilibrio, in neutram partem potius inelinans, saltem notabiliter, etiam si aliquantulum leviter conjetaret sine probabili ratione de altera earum.

18 Ab opinione differt, quia dubitans ad neutram partem se determinat, sed anceps manet, & suspensus; opinans verò determinatè unam partem assentitur.

19 Dubium est duplex, negativum scilicet, & positivum. Negativum, est suspensio intellectus ex defectu motivi, & rationis, circa utramque partem contradictionis. Sic rusticus dubitat, an hodie debeat jejunare ex sola ignorantia, quia nescit, an sit, vel non sit præceptum. Positivum est, cum intellectus consideratis rationibus, & motivis, sive levibus, sive probabilibus, pro utraque parte contradictionis, manet in æquilibrio, & suspensus, ad neutram partem se determinans.

20 Ex quo tria colliges, 1. quòd si rationes leves sint pro utraque parte contradictionis, dubium est positivum; quia ex motivis positivis. Imò rationes leves fortius causant dubium, quàm probabiles. Si verò ratio levis sit pro una solùm parte, dubium est negativum, & ratio est contemnenda pro ea parte, pro qua stat, quia dubium debet esse prudens.

21 Secundo, quòd dubium ab opinione differt, non quia opinio habet rationes probabiles pro utraque parte, sed quia est iudicium, & assensus determinatus ad alteram partem, licet cum formidine de opposito: dubium verò dicit suspensionem assensus, & iudicii determinati ad alteram partem; nam sæpè, licet sint rationes probabiles pro utraque parte, intellectus inexpertus nescit prudenter se determinare ad alteram partem sed manet dubius, & suspensus; hinc stat dubium cum motivis

probabilibus pro utraque parte, quæ in intellectu experti, & prudentis sufficerent ad formandum iudicium determinatum opinativum, seu probabile.

22 Tertiò, quòd ad dubium tria requiruntur, 1. suspensio iudicii in utramque partem, 2. cogitatio de utraque parte contradictionis, 3. quòd suspensio sit ex defectu motivi actu determinantis ad alteram partem. Hinc, si quis non cogitet de utraque parte contradictionis, tunc nec erit dubium, sed distractio, aut obli-vio, de qua non curamus.

23 Item dubium est duplex, juris, & facti. Dubium juris est dubium de lege, seu obligatione, ut cum dubitas, an hodie urgeat præceptum audiendi sacrum, vel non. Dubium facti est, cum dubitas, an aliquod opus sit factum, vel omissum, ut cum dubitas, an confessus sis peccatum, quod commisitisti, vel non. An horas recitaveris, vel non.

24 Denique dubium aliud est speculativum, aliud practicum: speculativum est, quando dubitas de malitia, aut bonitate objecti, seu actus in genere; ut cum dubitas, an hodie sit præceptum audiendi sacrum: An res, quam possides, sit tua, &c. practicum est, quando dubitas de malitia, aut bonitate actionis hinc & nunc exercendæ: ut cum dubitas, an hodie excuseris ab auditione sacri: An hic, & nunc tenearis rem restituere.

25 Qui operatur cum conscientia speculative dubia, non peccat, si practice iudicet opus illud esse hic & nunc sibi licitum, quia conscientia practica est regula proxima: v. num. 5.

26 Qui verò operatur cum conscientia practice dubia, peccat peccato ejusdem qualitatis, & speciei cum eo de quo dubitat; quia se exponit periculo peccandi eo peccato, cum non habeat iudicium determinatum de honestate sui actus: v. num. 11.

27 Hinc debet suam actionem suspendere, donec re mature, sed humano more examinata, dubium prudenter deponat, formando iudicium determinatum de honestate actionis: n. 77. 14. & 15.

28 Dubium autem deponi debet prudenter, & rationaliter, & non sufficit, si leviter ex solo voluntatis imperio; unde motivum esse debet rationale, & prudens, sufficiens ad formandum iudicium prudens.

29 Hic valde juvat attendere ad regulas juris communis, præsertim ad duas: *In dubio tutior pars est eligenda: In dubio melior est conditio possidentis.* Quæ regulæ non sunt oppositæ, nam si superveniat dubium, an res, quam bona fide possides, sit alterius, tunc, si facta diligentia, non certe tibi constet esse alterius, sed adhuc maneat dubius, tutius est, ut teneas partem, quæ possessioni favet: juxta aliam regulam: *Tene certum, & omitte incertum.* Et in dubiis benigniorem partem sequi non est minus justius, quam tutius.

30 Si facta diligentia invenias motivum, quo dignoscas, alteram partem esse verè probabilem, tunc potest illam eligere, juxta dicenda de conscientia probabilis; quia tunc conscientia dubia transit in probabilem.

31 Si facta diligentia adhuc maneat dubius, tunc debes operationem suspendere, usquequo ulteriori diligentia adhibita rationabiliter dubium deponas.

32 Quod si necessario operari debeas, tunc debes eligere partem tutiorem, nempe id, in quo non est periculum peccandi; aut id, quod est minus malum; nam *ex cap. duo mala. Sc. Nervi, dist. 4. ex duobus malis minus est eligendum*, de quo fultus infra: tunc inquam non eligit illud, ut malum, sed ut bonum, quia hic, & tunc in tali casu nil facere potest, quod melius sit. Denique, si utrumque appareat æquale, tunc potest eligere, quod vis, quia tunc i-

gnorantia est invincibilis. Quod est verum, etiam si in tales angustias confictus reperiaris ex tua præterita negligentia culpabilis; tunc namque sufficit, quod de præterita negligentia doleas.

33 Exemplum. Si die festo tu assistens infirmo periclitanti, dubites, aut ex conscientia error ea putes esse æquale peccatum deferere infirmum, & omittere sacrum, & diligentiam adhibere non valeas, quatenus peritum promptum non habeas, quem consulas: tunc potes sine peccato, quam partem mavis eligere; quia in tali casu ignorantia est invincibilis operatio imminet, & non vales utrumque præceptum exequi Charitatis, & Religionis.

34 Cæterum regulæ n. 29. relatæ sunt ferè sufficientes ad rationaliter deponendum dubium, quando propria materia motiva non suppetunt; unde breviter expenduntur.

In dubiis tutior pars est eligenda.

35 Hæc regulæ non semper habet vim præcepti, sed sæpè vim consilii.

36 Tenemur ex præcepto partem tutiorem eligere in dubiis sive facti, sive juris, quo ad valorem Sacramentorum. Item quando aliter immineret proximo periculum gravis damni, seu quando non licet sequi opinionem probabilem, relicta tutiori, ut infra.

37 In aliis verò materiis non est cum tanto rigore discurrendum, non tenemur inquam eligere partem tutiorem, nisi lex aliqua præcipiat, ut pars tutior eligatur; quod maximè est verum, si ex parte tutiori grave aliquod incommodum sequeretur. Ratio est, quia in aliis materiis non habetur periculum, quod in prioribus casibus, quale est periculum invaliditatis Sacramenti, aut damni gravis proximi.

38 Exempla. Si dubium sit, an infans fuerit baptizatus: An sub legitima forma, & intentione, debet iterum sub conditione baptizari. Sic

Sic medicus tenetur tutius medicamentum eligere, si possibilitas adest.

39 In dubio, an sis illegitimus, aut irregularis, non teneris sequi partem rigidiorē, & tutiorem, quod sis talis; quia melior est conditio possidentis; & in dubiis favendum est Reo; nam Reo sufficit obligationem negare, quam Actor tenetur probare. Quo non obitante, *ex cap. Ad audientiam, & cap. Significasti*, determinatur, quod in dubio homicidii cenferi debeat quis irregularis, & quod teneatur se abstinere à ministerio altaris, ubi lex potius attendit ad reverentiam Altaris, quam ad commodum privatae personae. Eum tamen non jubet beneficiis Ecclesiasticis spoliari, quia non vult ob solum dubium tam notabile detrimentum inferre.

In dubiis melior est conditio possidentis.

40 Quae regula universaliter locum habet, nedum in materia justitiae, verum etiam in materiis aliarum virtutum, voti, legis, &c. quia universaliter jus actuale certum unius, quod in actuali possessore supponitur, non debet vinci per jus dubium alterius. Hinc qui bona fide possedit equum, non tenetur eum restituere per dubium superveniens, quod sit Petri.

41 Item locum habet nedum de possessione rei, aut juris, seu legis, sed etiam libertatis: ita ut, si facta diligentia, adhuc dubium perseveret, licitum est dubitanti suae libertati favere, & partem, quam vult, sequi, ut à n. 29. quia libertas est maximum bonum naturale à Deo collatum homini, qua voluntas dicitur potentiarum animae Regina, & de qua Poeta cecinit: *Non bene pro toto libertas venditur auro*. Unde nemo est spoliandus libertate ob obligationem dubiam.

42 Libertas autem cedit legi, ita ut si possessio stet pro lege, spoliatur homo possessione suae libertatis; quia nostra libertas non est à lege soluta, sed subdita Deo, & inde potestati,

juxta illud Pauli ad Rom. 13. *Omnis anima potestatis sublimioribus subdita sit; non est enim potestas nisi à Deo: Et itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit.*

43 Exempla; In dubio, an lex adsit, aut praecipuum, manet in possessione libertas; quia nemo spoliari potest jure, quod certo possidet: per obligationem dubiam, aut impedimentum dubium.

44 Hinc eum, qui dubius de media nocte comedit, & qui mane incepit dubitare, an comederit, aut biberit post mediam noctem, posse mane communicare, docent Diana, Bardi, Vericelli, & alii Doctores gravissimi. Et similiter eum, qui nocte Jovis dubitat, an sit media nox, posse carnibus vesci: v. ver. Jejunium.

45 In qua tamen te ego puto, ut sic dubitans, ob Sacramenti reverentiam, mane à communione se abstinere, nisi adsit necessitas, aut urgens causa communicandi.

46 Certus de lege, dubius tamen, an casus particularis sit sub ea comprehensus, non ligatur lege, sed stat in possessione libertatis: quia pro tali casu in particulari non constat de lege. Unde si es certus de praecipuo, quod hodie sit dies festi, & tenearis ab operibus servilibus abstinere; dubites tamen, an pingere, aut typos componere, sit opus servile, non obligaris ab illo abstinere. Semper tamen recurrit dicta de diligentia praemittenda ex n. 13. ad 16.

47 E contra, si constat de lege, sed dubites, an ei satisfeceris, satisfacere teneris; quia possessio stat pro lege, cui quidem cedit libertas. Hinc dubitans, an horas persolverit, tenetur illas persolvere.

48 Dubius de legis justitia, obedire tenetur, quia superior est in possessione juris praecipendi, quo spoliari non potest per parum dubium subditi.

49 Certus de lege, dubius, an sit acceptata,

aut

ant postea abrogata, lege ligatur, quia possessio fit pro lege, quæ est prior dubio. Quamplures autem tenent, dubium, an lex sit acceptata, non ligari lege; quia cum lex saltem civilis sine acceptatione sit invalida, dubium, an lex sit acceptata, par est, ac dubium, an lex adsit, de quo n. 199. unde possessionem stare dicunt pro libertate.

CONSCIENTIA PROBABILIS.

50 *Est iudicium gravi ratione, vel auctoritate munitum.*

51 Dicitur probabilis extrinsecè per auctoritatem; intrinsecè per rationes ab auctoritate distinctas.

52 Differt à conscientia dubia, quia in dubio motiva relinquunt intellectum suspensum, in opinione per se sufficiunt ad determinandum intellectum prudenter ad alteram partem. Quæ differentia non semper provenit ex parte motivorum, sed etiam sæpè ex parte solius intellectus, virtutem motivorum penetrare nescientis.

53 Item opinio alia est verè probabilis, quæ scilicet gravi nititur fundamento: alia est tenuiter probabilis, quæ scilicet est leviter, aut dubie probabilis, in quantum levi nititur fundamento; unde improprè dicitur probabilis, non verè; quia cum sit levi munita fundamento, non est sufficiens ad formandum iudicium prudens, quòd secundum eam liceat hic, & nunc operari. Talis 1. est opinio, quam unus, vel alter docet, & non habet rationem intrinsecam; vel si habet, non est firma, sed levis, 2. Si unus, vel alter eam docet, quamplures autem Doctores classici eam parùm tutam, aut non audiendam asserant. 3. Si per transitum unus, vel alter eam asserat, sine sufficienti examine, præsertim si alius, qui ex professo de ea agit, firmat, ratione oppositum teneat. In his namque, & similibus casibus, cum talis opinio sit leviter probabilis, & ad summum dubiæ

Potes. Exam. Ecclesiast. Tom. 1.

probabilitatis, non licet ei prudenter adherere; sed eligenda est pars tutior, juxta regulam dubii. v. prop. 3. ab Innoc. XI. *damn. p. 5.*

54 Unus autem auctor potest facere opinionem verè probabilem, si plures classici Doctores pro ea citet, & sit fidus in citando: hac ratione, qui libros non habet, rectè agit, dum acquiescit consilio alicujus viri docti in morali periti, asserentis talem opinionem esse probabilem.

55 Item potest contingere casus, ut opinio unius Doctoris sit verè probabilis, etiam si quamplures Doctores contrarium teneant; si Auctor ille non sit novitatis amicus, sed veritati studeat, & valde peritus, quod ex aliis ejusdem doctrinis colligi potest; & si rationes ita firmas asserat, quæ faciliter aliorum rationes infringant; ratio enim est anima legis.

56 Demùm idem est, si Auctor ille suam asserentionem firmiter ex principiis communibus deducat.

57 Hinc nonnullas propositiones damnas videmus, quæ antea ut firmæ à quamplurimis vulgatis Doctoribus docebantur.

58 Præfatis autem qualitatibus, & administratis seclusis, non sufficit unus Auctor modernus ad constituendam opinionem probabilem. v. prop. 27. ab Alexand. VII. *damn. p. 3.*

QUESTIO

59 Celebris est: *An liceat sequi opinionem minus probabilem, & minus tutam, si concurrat opinio probabilioris, seu tutioris.*

Asertio 1. Quando agitur de sola honestate actionis, an licita sit, vel non, licitum est sequi opinionem minus probabilem, & minus tutam, relicta probabiliori, seu tutiori.

Hæc sententia non est moderna, ut dicunt contrarii, maximè Fagnanus in 1. *lib. Decr. C.*

C

No

No imitatis, &c. & Gonzales; sed satis antiqua, quam innumeri Doctores, tam recentēs, quam antiqui, docent, quos referunt, & sequuntur Verricelli *tr. 2. quest. 10. Tamb. rom. 1. lib. 1. c. 3. 8. 4. num. 22. Maltrius dis. 1. qu. 4. Cardenas dis. 4. c. 1. Gobat rom. 1. tr. 1. n. 100. & tom. 2. Inquinario tr. 1. Mendo in Epith. in discursu circa opin. prob.*

60 Ratio principalis est; Primò, quia qui operatur juxta opinionem minus probabilem, & minus tutam, non temerè, sed prudenter operatur, quoniam non ex levi, sed ex gravi fundamento movetur; opinio enim minus probabilis, & minus tuta est gravi fundamento munita, est namque fermo de opinione minus probabili. quae est verè probabilis, & tuta; & cum liceat prudenter operari, licitum est sequi opinionem minus probabilem, & minus tutam, quae sit verè probabilis, probabiliori, & tutiori relicta, quando agitur de sola honestate actionis.

61 Secundò, quia sententia, quae universaliter in omni materia negat, non parum angit conscientias scrupulis, 1. Quia multiplicat obligationes, & praecepta, dum universaliter obligat ad seligendas opiniones probabiliores, & tutiores, 2. Quia frequenter difficile est, praesertim timoratis, opiniones statim ponderare, & inde probabiliores seligere; nam etiam quoad hoc non vulgare est dissidium inter Auctores peritissimos, qui sibi contradicunt; quilibet enim probabiliozem suam putat opinionem, id negantibus aliis; quod maximè liquet inter Doctores celebres duarum insignium scholarum Thomisticae, & Scoticae, Jugum autem Christi est suave, & onus leve.

Confirmatur: leges divinae positivae sunt interpretandae benigne. *Eccli. 4. In judicando esto pupillis misericors.* Et *Math. XI. Jugum meum suave est, & onus meum leve.* Ita & leges Ecclesiasticae, & Canonicae, *cap. obligant 26 q. 7.*

Eò maximè quia jus Canonicum imitari debet jus divinum, quoad fieri potest; *Innoc. 3. C. qualiter. & quando 2. de accusat. Qualiter. & quando à Magistratu Ecclesiastico procedendum sit ad puniendos subditorum excessus; ex auctoritatibus novi & veteris Testamenti colligatur, ex quibus postea processerunt Canonicae Sanctiones.*

Et *Getfon n. 133. apud Gobat rom. 2. tr. 1. sect. 12. n. 180. Cum nulla juris ratio patiatur, ne quae salubriter pro utilitate hominum introducuntur, ea nos duriore interpretatione contra ipsorum commodum producamus ad severitatem text. l. 15. ff. de leg. Idem monitum in specie de lege positiva Christi quoad Confessionem Sacramentalem confessorii tradit Jacob Granadus 5. part. de Sacram. Controv. 7. tr. 14. ref. 5. Cum ad Sacramentum Penitentiae accedere sit unum ex difficilioribus, quae humana imbecillitati in lege Christi praecepta sunt, reddantur, quoad fieri potest, minus difficilia, quae ad illius usum, seu susceptionem spectant.*

Cum igitur Confessorius sequendo opinionem benigniorem, quae sit verè, & certò probabilis, minus difficilia reddat ea, quae ad Sacramentalem Confessionis usum spectant, licitè potest eam sequi.

Quatuor tamen cum limitationibus, 1. Ut solum agatur de honestate actionis, & non in casibus secundae Assertionis, 2. Nisi aliunde constet, aliam fuisse mentem legislatoris, 3. Nisi opinio benigna repugnet receptae consuetudini loci, 4. Nisi opinio, quae secundum se est probabilis, ob particulares circumstantias loci, temporis, personarum, &c. non sit in individuo, seu hic, & nunc practice improbabilis, *Gobat rom. 2. tr. 1. sect. 1.*

62 Tertio, aequè injustum est obligare ad indebita, quam à debitis eximere, Hinc aequè mortaliter peccat, & ad restitutionem tenetur Confessorius, qui ex culpabili negligentia in

lore exanimanda obligat ad restituendum peccatorem, qui non debet, quam qui de obligat eum, qui debet. Et si laxitate erraverunt plures, rigore erraverunt alii. Sic S. Cyprianus dum dicit: Baptizatos ab Hæreticis necessariò rebaptizandos. Manichei tenentes non esse licitum carnibus vesci, &c.

63 Sæpe audivi dictum. *Extrema sunt vitia: In medio consistit virtus.* Et Ecclesiastes cap. 7. ait: *Iustus perit in iustitia sua, &c. Noli esse iustus multum, neque plus sapias, quam necesse est, ne obliuiscaris.* Hæc addidi, non quia sententiam negativam improbare velim, sed solum ut rigoris titulus illi favere non videatur.

64 Inde clara est solutio ad rationem in oppositum, videlicet, quod sequens opinionem minus probabilem, se exponat periculo peccandi. Qui enim eligit opinionem verè probabilem, licet minus probabilem, aut minus tutam, non se exponit periculo peccandi formaliter, quia prudenter operatur, & qui prudenter operatur, non peccat; nam qui peccat, imprudenter operatur.

65 Et licet contingere possit, quod actus ille revera sit contra præceptum, & quod opinio revera sit falsa, non officit. 1. Quia actus ille solum erit peccatum materiale, quatenus revera à parte rei actus est prohibitus, seu contra præceptum, & opinio est falsa; at non erit peccatum formale, quia talis malitia, & falsitas, non est prudenter cognita, nec voluta; imò actus est prudenter cognitus conformis præcepto, & opinio ut vera. 2. Quia etiam id contingere potest in propositione putata probabiliori, contingere inquam potest, ut propositio, quam tu putas probabilior, sit revera falsa, & tua operatio secundum eam sit contra præceptum, ac proinde peccatum materiale; quod evidenter cogitat Deo; nam ex duabus propositio-

nibus contradictoriis una est necessariò vera, altera falsa. Hinc plures propositiones modò sunt damnatae, quæ antea probabiliores putabantur à plurimis.

66 Tertio, quia qui sic operatur, operatur juxta sententiam in actu signato probabilior; nam sententia, quæ concedit eligi posse opinionem minus probabilem, quando agitur de sola honestate actionis, est probabilior, & tutior: Probabilior, quia magis accedit veritati, ut consideranti rationes patet, & ut tenent omnes ejus sectatores: Tutior, quia minuit innumera pericula peccati formalis; minuit enim tot obligationes, quot sunt opiniones probabiliores in intellectu operantis; tutius autem est vitare pericula peccati formalis, quo Deus certò offenditur, quam alicujus peccati materialis, quo certò Deus non offenditur, cum à culpa mortali excuset ignorantia invincibilis, aut verè probabilis.

Hinc ait Cardenas *dis. 4. c. 1. n. 8.* opinionem minus probabilem, quæ est verè probabilis, *improprie vocari minus tutam; quia formaliter est tutissima, & solum dici materialiter minus tutam, quatenus exponitur peccato materiali.*

67 Quarto, quia qui operatur sequens opinionem verè probabilem, habet conscientiam practicè certam, quod licitè operatur; ultra enim actum opinatum directum, explicitè, aut virtualiter habet actum reflexum, quo certò judicat se licitè operari, dum hic, & nunc operatur secundum opinionem verè probabilem.

68 Dices 1. Qui sequitur opinionem minus probabilem, relicta opinione sibi probabiliori, agit contra conscientiam; agit enim contra iudicium proprium, quod oppositum magis veritati accedat; igitur peccat. 1. Quia ad Rom. 14. *Quod non est ex fide, peccatum est. Et ex C. Ex literis de restit. spoliat. Quod sit*

contra conscientiam, adhibet ad gehennam: 2. Quia agit cum formidine de opposito, & se exponit periculo peccandi.

Resp. negando antecedens; hic namque non agit contra conscientiam, sed juxta conscientiam certam; certum inquam est 1.

Quòd opinio, de qua loquimur, licet sit minus probabilis, sit verè, & certò probabilis; quia gravi nititur fundamento. Et quia (ut advertit Mendo) opinio certò probabilis non amittit suam probabilitatem per aliam probabiliorem, sed per aliam certam; quoniam probabilitas soli certitudini, aut falsitati opponitur. Et major probabilitas non excludit falsitatem: Hinc ex Arist. *Adulta falsa sunt probabiliora veris.*

Certum insuper est. 2. Quòd quilibet possit prudenter, & licitè operari juxta opinionem verè, & certò probabilem; igitur certum est, quòd possit quis prudenter, & licitè operari juxta illam.

Quòd judicium est certum, cum sequatur ex duabus præmissis certis, & hoc judicium est conscientia: Conscientia enim est judicium conclusionis particularis, seu dictamen de actione, hic, & nunc licita, vel illicita, ex n. 5.

Unde, qui hic, & nunc agit juxta opinionem minus probabilem, non agit probabiliter, & cum formidine, sed certò certitudine, quòd actio sit prudens, & licita; agit enim juxta judicium ultimum jam explicatum, quòd est certum; adeòque actio agentis remotè fundatur in probabilitate, & formidine, proximè verò in certitudine judicii ultimi, quòd est conscientia. Quòd sufficit, ut quis prudenter, & licitè agat, absque eo, quòd periculo proximo peccandi se exponat; alioquin nulla actio, quæ per opiniones regulatur, esset licita; quia eo ipso, quòd est opinio, licet probabilior, formido remota non potest à judicio ultimo excludi. Sufficit igitur ad licitè operandum, quòd con-

scientia certitudinem talem habeat, quæ formidinem proximum excludat.

Tum quia (ut ait Mendo) regula operandi non est probabilitas, sed recta ratio: videlicet ultimum judicium practicum, seu conscientia; adeòque, sicut non tenetur quis ad melius in genere boni, ita neque ad certò probabilius in genere certò probabilis.

Item: quia hic operans potest habere judicium reflexum, quòd opinio, quæ sibi apparet minus probabilis, sit probabilior, imò in se vera; & quidem prudenter; quia regulariter opinio, quæ uni, aut eidem modo apparet probabilior, alteri, aut eidem postea apparet minus probabilis.

Confirmatur: quia qui sic operatur, non judicat opinionè probabiliorem esse veram, alioquin judicaret oppositam, juxta quam operatur, esse falsam, cum una sit veritas; sed solum judicat eam magis apparere veram, sæpè autem, quæ magis apparent vera, re ipsa sunt falsa. Hinc Cajet, 2. 2. qu. 10. art. 7. in fine: *Contingit aliquando magis apparere, percipi, satisfacere, & movere argumenta falsa, quam solutiones eorum.*

69 Dices 2. Qui agit juxta opinionem minus probabilem in concursu opinionis probabilioris existentis in eodemmet suo intellectu, judicat actionem suam esse probabiliter, imò magis probabiliter illicitam; ergo peccat.

Resp. cum Verricelli *traît. 2. quæst. 11. n. 4.* Judicium illud de malitia actionis esse speculativum, non practicum; nam eo ipso, quòd voluntas se determinat ad agendum juxta judicium, quòd habet, quòd actio sit verè probabiliter licita, practice, & exercitè judicat esse licitam, & sic non peccat, sed solum adest tunc formido peccati minimè judicium practicum, quòd peccat.

Confirmat, ut sequitur: *Alioquin sequeretur*

tur (quod etiam fatetur Cajet. t. 1. opusc. ult. resp. 1. in fin.) scrupulosum, qui cum iudicio praeferre (scrupuloso operaretur, mortaliter peccare, quod est durissimum; nam de votissima muliere, & viri scrupulosi infinita peccata mortalia quasi die committerent; cum tamen doctissimi Confessarii nec eos audire curent, imò etiam sine praemissa Confessione plerumque iubent sacram accipere Eucharistiam.

70 Plures rationes in oppositum fileo, quia satis solvuntur ex dictis. Aliæ confundunt probabilitatem cum dubio, in quo iam dictum est, n. 32. partem tutiorem esse eligendam. Aliæ confundunt consilium cum præcepto, quando non negamus, consilium esse sequi opinionem probabiliorem. Aliæ demùm loquuntur non de vera probabilitate, sed de tenui, quam quidem iam respuendam esse diximus n. 63.

Fator tamen, quòd, si stante probabilitate opinionis, tu habeas promptum modum ad indagandam certam notitiam veritatis, ad eam tenentis; & ea habita, juxta eam operari obligaris, relicta omni opinione tam minus probabili, quam probabiliori, quia certitudo omnino vincit opinionem, cum essentialiter excludat formidinem; tunc enim evadis certus de falsitate opinionis.

Hinc accedente aliqua experientia, quæ rem certam reddat, aut determinatione Ecclesie, haud amplius licet sequi opiniones prius putatas probabiles, ei oppositas.

71 Ex his sequitur, 1. aliud esse opinionem esse probabilior, & aliud esse tutiorem. Opinio dicitur probabilior, quatenus ex vi rationum apparet magis veritati accedere. Dicitur tutior, quæ magis excludit peccatum: unde in dubio, an emiseris votum, licet tutius sit, si exequaris, sic namque nunquam committes peccatum, neque materiale; probabilis autem est, quod non obligaris, quia non est facienda

solutio certa pro debito incerto: in quo autem sensu sæpè opinio probabilior dici potest etiam tutior, vide n. 29.

72 Secundò, posse unum sequi opinionem probabilem alienam; quia tunc non dicitur agere contra conscientiam propriam, sed suam conscientiam conformare alienæ; & facere hic, & nunc propriam conscientiam alienam prudentem, fortè verior em; sæpè enim amor proprius obnubilat intellectum. Eadem ratione potest quis dare consilium juxta sententiam suæ contrariam verè probabilem.

73 Tertio, teneri Confessarium absolvere penitentem aliàs dispositum juxta sententiam ipsius penitentis, dummodo sit verè probabilis; quia penitens habet jus ad eligendam opinionem verè probabilem, & ut aliàs dispositus absolvatur.

74 Assertio 2. Non licet sequi opinionem minus probabilem, & minus tutam, relicta probabiliori, & tutiori, si exinde sequatur certa injuria, aut periculum gravis mali sibi, aut tertio, vel si adsit conventio, aut lex in contrarium; sed tunc tenemur sequi opinionem probabilior, & tutiorem.

Ratio est, quia opinio tutior est, quæ non exponit periculo certæ injuriæ, aut gravis damni proprii, vel alieni; minus tuta est, quæ ad id exponit; ex præcepto autem tenemur in nostris actionibus vitare certam injuriam, aut grave damnum proprium, vel alienum; adeòque sequendo opinionem minus probabilem, & minus tutam, non possumus actionem nostram cohonestare, quando ex illa sequitur periculum certæ injuriæ, & gravis damni. Unde, si quod propè arborem mo veri vides, probabile putes esse feram, probabilius tamen, aut etiam probabile putes esse hominem, abstinere debes à jaculando ob periculum gravis damni, usquequò majori, & sufficienti

ienti adhibita diligentia, firmiter iudices esse feram.

IN SACRAMENTIS,

75 **T**Am administrando, quam recipiendo non licet sequi opinionem probabilem relicta tutiori, quoad valorem, extracatum necessitatis; quia exponeretur sacramentum periculo frustrationis, quod nodum cedit in grave damnum recipientis, qui exponitur periculo, ut privetur fructu sacramenti, verum etiam in certam injuriam, & irreverentiam Sacramenti, quod exponitur periculo, ut frustretur sine, ad quem fuit à Christo institutum.

Ubi Pontifex (ut vides) vult te debere sequi opinionem tutiorem, etiamsi tutior sit minus probabilis; Cardenas *disf.* 3. nam absolute excludit opinionem probabilem in concursu tutioris.

76 Hinc non licet baptizare in lixivio, aqua rosacea, nivali, aut in digito: quia hæc opiniones probabiles sunt minus tutæ, quæ exponunt Sacramentum periculo frustrationis; non hæc opiniones oppositæ negativæ.

77 Licet autem in casu necessitatis, quia tunc dictæ opiniones minus tutæ evadunt per accidens tutiores in comparatione ad earum omissiones; unde, si in necessitate baptizandi infantem, non adsit possibilitas habendi aquam naturalem, aut eum abluendi in capite, licitum est eum baptizare sub conditione in lixivio, in digito, &c. quia in tali casu tutius agis salutem animæ infantis, quam nullo modo eum baptizando.

78 Sacramenta enim, cum fuerint à Christo instituta in salutem fidelium, in casu extreme necessitatis, de mente legislatoris, cedunt juri suo, ne exponantur periculo nullitatis, ut fideles non exponantur periculo damnationis: Et inde fit, ut per accidens Religioni prævaleat charitas succurrendi salutem animæ extreme indigenti.

79 Eò maxime, quia in hujusmodi casu nulla injuria Sacramento irrogaretur; quia exerceretur sub conditione prudenter concepta, ut ritè advertit Sieri *n.* 80.

80 In his autem casibus, in quibus Sacramentum confertur juxta opinionem minus tutam, aut cum requisitis dubiis, Sacramentum, necessitate cessante, est iterandum sub requisitis certis. Hinc infans ex necessitate baptizatus in digito, baptizari debet in capite, hoc apparet; idque ob charitatem proximo debitam, ne exponatur damnationis periculo, cum fuerit baptizatus juxta doctrinam dubiam, aut probabilem minus tutam.

81 Quando agitur de solo modo administrandi, aut recipiendi sacramentum, qui non redundat in valorem, quatenus valor semper est certus, licet sequi opinionem minus tutam, sed verè probabilem, juxta dicta in 1. assertionem: *v. prop.* 1. *damn.* ab Innoc. XI. *p.* 5.

DE VALORE SACRAMENTI,

Quantum ad ea, quæ pertinent ad jurisdictionem Ministræ.

82 **D**idacus de la Fuente Hurtado in sua Theol. Refor. novissime anno 1701. edita, tenet circa jurisdictionem, & alia, quæ ad valorem Sacramenti ex dispositione Ecclesiæ requiruntur, licitum esse uti opinione probabili; quam sententiam dicit esse moraliter certam, & firmat auctoritate quam plurimum Doctorum.

83 Cardenas *disf.* 2. *n.* 139. refert, quod sequitur: *Discunt aliqui, se audivisse à Theologis Romanis, qui adverserunt tractatus de condemnatione harum propositionum, non fuisse intentionem Pontificis, nec S. Congr. quod damnatio primæ propositionis intelligatur de eis, quæ pertinent ad jurisdictionem, cujus concessio, extensio, vel limitatio spectat ad Ecclesiam, sed dumtaxat de eis, quæ sunt juris divini, scilicet*

de paribus Sacramenti Pœnitentiæ.

84. Quiddam autem de hoc sit. Præmitto cum Cardenas, quod licet sit juris Ecclesiastici jurisdictionem Sacerdoti conferre, ampliare, aut restringere de jure divino est, quod nullus Sacerdos possit valide sine jurisdictione absolvere. Colligitur ex Trid. sess. 14. cap. 7. quo præmissis.

85. Dico: In Sacramentis, tam administrando, quam recipiendo, extra casum necessitatis, non licet sequi opinionem probabilem minus tutam relicta tutiori, quoad jurisdictionem ministri, nisi opinioni probabili addatur circumstantia, quæ reddat jurisdictionem moraliter certam. Cardenas cit.

86. Ratio prima: partis est eadem de nu. 79. quia jurisdictionis spectat ad valorem Sacramenti, ita ut sine ea non minus frustaretur Sacramentum, quam sine materia, forma, aut intentione.

87. Ratio secunda: quia tunc non sumus in linea pœne opinionis probabilis, sed in linea doctrinæ certæ.

DECLARATUR.

88. Talis circumstantia adest, si sententiæ minus tutæ accedat determinatio Ecclesiæ; Decisio Sacrorum Canonum, consentiendo; communis sensus Theologorum, & Prætorum; aut si opinio tutior sit improbabilis, non verè probabilis, sed tenuis probabilitatis, vel incipitiosa.

89. Hinc primò. Tutius est ad Sacramenti pœnitentiæ valorem, si adhibeamus contritionem seu amorem benevolentia. Et tamen sententiæ docens sufficere attritionem, est licita in præcepto, quia quamvis non sit ab Ecclesiâ definita, est moraliter certa; nam Alex. VII. per Decr. die 5. Maji 1667. in virtute S. Obedientiæ, & sub excommunicatione S. Sedis reservata, prohibuit ulli parti censuram infligere.

90. Et ritè, quia timor gehennæ sine amore benevolentia, potest per se excludere omnem voluntatem, & amorem peccandi. Hinc Math. 1. Christus timore ad pœnitentiam invitat: *Dico vobis: timete eum, qui potest corpus, & animam perdere in gehennam.* Insuper attritio ex puro timore gehennæ est actus honestus, utilis, & supernaturalis; est enim donum Dei, & impulsus Spiritus sancti, ex Trid. sess. 14. cap. 4. *Illam verò attritionem, quoniam ex gehennæ metu communiter concipitur, h voluntatem peccandi excludat, &c. declarat donum Dei esse, & Spiritus Sancti impulsus, quo pœnitens adjutus viam sibi ad justitiam parat. Et quamvis sine Sacramento pœnitentiæ per se ad justificationem perducere peccatorem nequeat, tamen eum ad Dei gratiam in Sacramento pœnitentiæ impetrandam disponit.* Vide propositiones 14. & 15. ab Alex. VIII. damnatas.

91. Secundo. Tutius est in articulo mortis cum Sacramento in re licere actum contritionis: & loquendo de mediis necessariis ad salutem tenemur sequi sententiam tutiorem: Et tamen licitè docemus, in articulo mortis nos non teneri confiteri cum contritione perfecta, *Dicitur pluribus in loc. & Sieri n. 116.* quia, quod Sacramenti pœnitentiæ sufficiat cum attritione, est moraliter certum.

92. Id dico de contritione quantum ad Confessionem secundum se consideratam. Caterum independentè ab illa, si aliis temporibus, magis in articulo mortis quilibet fidelis ex præcepto tenetur ad eliciendos actus fidei, spei, & charitatis. Item etiam tunc tenetur ex præcepto charitatis elicere actum contritionis, non pro valore Sacramenti secundum se considerati, sed quia cum non sit physice certus de Ordinatione, & de Baptismo Ministri, in eo articulo, ex quo pendet æternitas, debet suæ animæ salutem consulere omni meliori modo, quo potest.

93 Tertio, tutius est cum D. Th. 2. 2. q. 88. art. 1. Quod Summus Pontifex non possit in Voto solemnī castitatis dispensare, & tamen, ut refert ex publicis historiis, Del Bene p. 2. de Inquisit. d. 236. sect. 65. per. 21. Alex. III. dispensavit cum Nicolao Justiniano Veneto Monacho professō, ut, ne ejus illustri familia extingueretur, uxore duceret; quod fecit, & novem filiis susceptis ad Monasterium rediit, miraculis postea clarus. Innoc. II. dispensavit cum Ramiro Monacho professō ob mortem Regis Aragoniæ sui Patris, & sic uxorem duxit, & Regnum. Cælestinus III. dispensavit cum Constantia filia Regis Siciliæ Moniali professā in Monasterio S. Salvatoris Panormi, ut nubere Henrico sexto Imperatori, Greg. XIII. dispensavit cum Germano Cardinali Loyolæ Sacerdote professō, & Provinciali Capuccinorum. Clemens III. dispensavit cum pluribus Religiosis professis Equitibus Alcantaræ, & Calatravæ, ut uxorem ducerent, eo tempore, quo castitatem absolutam vovebant, Itā Del Bene.

94 Cujus ratio est, quia nulla est firma ratio in contrarium. Non ratio voti; quia inducit obligationem humanam, cum sit promissio facta ab homine. Et aliās neque in votis simplicibus possit dispensare. Nec solemnitas; quia est inducta ex solo jure Ecclesiastico, ex c. unico, de voto.

95 Cui non obstat ratio opinionis oppositæ, quod votum castitatis sit essentialiter annexum statui religioso; quia hoc solum probat, quod status religiosus non possit consistere sine tribus votis solemnibus, quæ proinde dicuntur vota substantialia Religiosi: at non probat, quod status religiosus sit homini essentialis, ut non possit ab illo divelli.

96 Eò maximè quia status religiosus non consistit in aliqua consecratione distincta ab ipsa obligatione votorum, ut status ordinis sacri. Solum igitur sequitur, quod non possit fieri

ri Monachus sine votis minimè quod non possit fieri de Monacho non Monachus.

97 Insuper non est minus solemnè, & annexum statui religioso votum paupertatis, & obedientiæ, quàm castitatis; & tamen potest Summus Pontifex ex causa in illis dispensare, Del Bene cit. sect. 67.

98 Quarto, Tutius est, quod Summus Pontifex non possit dispensare in matrimonio rato: Et tamen plures Pontifices dispensavere. Et ex justa causa licitè posse, docet communis, sicut potest matrimonium ratum per professionem religiosam dissolvi, ut ostendimus infra, cum de Indissolubilitate matrimonii.

99 Quintò, Tutior est opinio, quod, qui urgente necessitate Communionis, aut ex bona fide, & cum Confessario nesciente peccatum esse reservatum, unà cum non reservatis confitetur reservatum, non sit absolutus à reservatis: Et tamen licitè docemus, & tenemus esse indirectè à reservatis absolutum; quia hæc sententia est moraliter certa, tam ob rationem intrinsecam, quæ in se in suo loco, quàm ob praxim communem, & consuetudinem, quæ dat jurisdictionem.

100 Sextò, Tutius est, in Confessione dumtaxat venialium aut mortalium aliàs ritè absolutorum, explicare numerum: Et tamen ad eum nos non teneri licitè docemus: quia sententia negativa est moraliter certa; nam sicut venialia, & mortalia aliàs ritè absoluta sunt materia libera, & voluntaria quoad substantiam, ita quoad numerum; & contraria opinio, vel est tenuis probabilitatis, vel scrupulosa.

MEDICUS,

101 Tenetur tutiore ad adhibere medicinam, si possibilitas adsit, tam ex charitate, quàm ex justitia, si mercedem accipiat, ratione pacti impliciti cum infirmo de tutiori medicina adhibenda: unde medicus confide-

considerare debet tam suas rationes, & experientias, quam auctoritatem peritorum. In calu autem, quo desperatur vita infirmi, adhibere potest medicam incertum, quia tunc per accidens evadit tutius, ut in simili n. 77.

PERSONA PRIVATA,

102 **N**on potest propria auctoritate occupare rem ab alio bona fide possessam, licet probabile, imò probabilius puterem esse suam, quia ex reg. 36. de reg. juris: *Bona fides tantumdem possidendi praestat, quantum veritas, quoties lex impedimento non est.* Et ritus, alio pax publica mutuis rapinis, & violentiis perturbaretur.

R E X,

103 **N**on potest Bellum alteri indicere ad invadendum Regnum ob justitiam probabile, & non certum; ob gravissimam damna, quae ex bello sequuntur: Tum quia alteri faveat possessio. Subdit tamen communis Doctorum, quod tunc *res decidit potest per judicium, vel arbitros: quod si altera pars iudicio stare nolit, propter hanc injuriam potest invadere.* Mendo in Epit. ver. Bellum n. 1.

104 Cum injustè invaditur, & alia media non sufficiunt, potest indicere bellum.

105 Offerenti ante primum conflictum rem, & sine prudenti dubio simulationis plenam satisfactionem, non licet bellum inferre. Quod si conflictus praecesserunt, & hinc inde mores, non tenetur à bello desistere; quia se habet ut iudex procedens secundum justitiam vindictivam contra perturbatores sui Regni Mendo in Epit. n. 6.

106 Bellum potest esse non materialiter, & à parte rei, sed formaliter utrinque justum, quotiens unus certò iudicat habere jus certum ad rem, & revera habeat; alter certò iudicat

potest. Exam. Ecclesiast. Tom. I.

idem, sed cum invincibili ignorantia juris certius alterius.

107 Milites (nisi eis de injustitia constet) praesumere possunt bellum esse justum, & à Principe diligenter per Theologos, & viros Doctissimos (uti debet) examinatum: *vide de Bello.*

J U D E X,

108 **S**i causa maturè examinata invenerit unam partem esse probabiliorē, non potest decidere juxta minus probabilem; sed tenetur opinionem probabiliorē eligere; ad quod obligatur ex contractu, quem cum Republica tenet, de ministranda justitia meliori modo, quo potest, per quem cessit juri suo de utendo opinione minus probabili.

109 Tum quia iudex est institutus à Republica, seu Principe, ut unicuique juxta merita causae jus suum tribuat, ne sit acceptator personarum; pars autem illa, pro qua stat opinio probabilior iudicis, majora habet merita, & majus jus in causa; adeoque juxta ea decidere debet: *v. Propos. 2. ab Innocent. XI. damn.*

110 Hinc, quando litigantes habent pro se opiniones aequè probabiles, peccat mortaliter iudex, & ad restitutionem tenetur, si munera accipiat, ut ad unius potius favorem sententiam proferat: *v. prop. 26. ab Alexand. VII. damn.*

111 Unde dicunt plures: *Quando autem una pars non appareat altera iusto probabilior, debet iudex, vel rem inter litigantes ex aequo dividere, vel si dividi nequit, alter utrique parti satisfacere. Nisi forte alter litigantium, vel sit possessor, vel sit reus, cui etiam contra actorem faveat possessio. Excipi etiam solent causae, quae vocantur pie, & privilegiatae, quales sunt causae pro matrimonio, dote, libertate, pupillo, pro quibus judicandum est, caeteris paribus,*

D

paribus,

paribus, etiam contra reos; quia *ius positivum* ita disponit. Jus, quod ita disponit, est *cap. fin. de sent. & re jud.* Et quidem ita Judex se gerere debet, quando putat, rationes partium esse æquè probabiles; alioquin esset acceptator personarum.

112 Judex, si sit moraliter certus de probabilitate suæ opinionis, non potest suum iudicium alieno iudicio subicere, quia est moraliter certus de obligatione iudicandi. Si verò non sit moraliter certus de probabilitate, sed solum probabiliter putet, eam, esse probabiliorem (ut sæpè contingere solet) tunc potest alieno iudicio se conformare; cum enim non habeat certitudinem de sua probabilitate, potest aliorum peritorum iudicium melius existimare.

113 Quòd Judex sequi debeat opinionem probabiliorem, est univèrsaliter verum tam in causis civilibus, quàm in causis criminalibus; per hoc autem non sequitur, quòd in causis criminalibus non possit Judex sequi opinionem directam minùs probabilem, si opinio reflexa, seu ultimum iudicium; *Quòd secundum eam sit decidendum*, sit probabilior: ita Cardenas, qui adducit exemplum: dato inquam, quòd hæc propositio directæ: *Judex teneatur admittere appellationem in causa capitali*, sit minùs probabilis; Judex sic discurret per aliam reflexam: *Hæc opinio, quòd Judex teneatur admittere appellationem in causa capitali, est reo favorabilis; igitur est ad praxim deducenda*: ubi licet prima propositio directæ sit minùs probabilis, secunda reflexa, seu ultimum iudicium, quòd juxta eam sit decidendum, est probabilius, imò certum, nam Judex iudicare debet juxta opinionem reo favorabiliorem, *ex reg. 11. juris in 6. Cum sunt partium iura obscura, reo favendum est potius, quàm actori: & rectè, quia reus est in possessione suæ innocentie, qua spoliari non debet, nisi certò conset de*

delicto; non constat autem certò, si pro reo fiat opinio directæ minùs, sed verè probabilis, adedque iudicium ultimum reflexum, quo Judex iudicat, esse decidendum juxta opinionem directam minùs, sed verè probabilem, & consequenter etiam in causis criminalibus verum est, quòd Judex debet sequi opinionem probabiliorem.

QUÆRES I.

114 *An Judex teneatur condemnare eum legitime per testes convictum, quem tamen privata scientia (quatenus, v. gr. occisorem vidit) nescit esse innocentem?*

115 **C**ertum est, quòd teneatur adhibere omnia media ad eum liberandum, putà impediendo accusationem, utendo aliis examinibus, & diligentius ad compertendam testium falsitatem, dissimulando custodiam carceris, ut fugere possit; remittendo ad iudicem supremum, qui eum possit de potestate absoluta liberare; manifestando publicè, & cum juramento innocentiam ejus.

116 Quòd si nullum ex his præstare possit ad eum liberandum (quod non est verisimile in praxi) tunc,

117 Prima opinio tenet, Judicem eum condemnare debere. D. Thomas, *quæst. 67. art. 2.* quia Judex agit personam publicam, & sic iudicare debet secundum noticiam publicam, quæ habetur per allegata, & probata. Alias quilibet Judex fingere possit, se habere privatam scientiam de innocentia, & sic reos sibi bene affectos liberare; quod cedit in grave Reipublicæ detrimentum.

118 Secunda sententia est, quòd non possit eum condemnare, & si urgeatur, debeat à se iudicium illud abdicare: *Maffrius disp. 6. nm. 25. Filliuc. Toletus, & alii.*

119 Et licet prima sententia sit communio

inde hac secunda, quam sequor, est mihi probabilior, quia occisio directa innocentis est ab instituto mala, ac proinde juri naturae, & divino repugnans. Unde Exodi 22. praecipitur, *Inferens, & infans non occides.* Lex vero obligans ad judicandum secundum allegata, & probata, est positiva humana.

QUAERES II.

119 An possit condemnare eum, quem scit esse reum, licet non probetur per testes?

Disco cum communioci, quod Judex inferior non possit; quia non potest derogare legibus Superioris, sed tenetur juris ordinem servare de judicando secundum allegata, & probata.

121 Judex vero supremus, uti Princeps absolutus, potest solum ad impediendum malum grave, quod ex vita illius Reipublicae immineret, quia bonum publicum est praefereendum vitae privati. Ordinariè autem non potest, quando crimen est occultum; quia jus probationis per testes, & defensionis Rei competit Reo ex jure naturae. *Mastrius cit. n. 27.*

ADVOCATUS,

122 Licet mortaliter peccet, & teneatur ad damna utriusque partis, si defendat causam manifestè injustam; non sic, si teneatur causam minus, sed verè probabilem, & sit spes, ut apud judicem satis probetur, 1. Quia saepe causa, quae uni minus probabilis, alteri probabilior apparet, 2. Quia Advocatus gerit munus clientis, qui sicut habet jus, suum probabile jus Judici aperiendi, ita & Advocatus, 3. Quia nulla exinde injuria inferitur parti, cum Advocatus causam non desinat, sed decidendam relinquat Judici juxta merita, omnibus auditis: *v. prop. 3. ab Alex. VIII. deo.*

123 Dixi: ad damna utriusque partis: Nam

teneatur restituere parti contrariae, quia fuit illi causa positiva damni: Clienti verò per omissionem, quatenus ignorantem non monuit, ad quod ex officio tenebatur. Si verò cliens erat conficius de injustitia causae, tunc non tenetur illi restituere,

124 Item peccat, & pariter ad restitutionem utrique parti tenetur, si defendat articulum justum causae injustae, ut sic partem contrariam impediatur, vexet, pervertat, &c. Vel si in progressu causae injustitiam noscat, & clientem non moneat, sed causam prosequatur. *Busem. De officio advocati.*

125 Peccat contra justitiam, & ad restitutionem damnorum tenetur, si rationes, aut secreta causae juxta clientis Parti contrariae aperiat: Si impeditus munus Advocati exerceat. Si cum praedjudicio clientum causarum expeditiones notabiliter differat, si supra vires plures accipiet, quam expedire possit: Nisi cliens super hoc monitus, attenta eximia Advocati peritia, sit contentus.

Demùm peccat, Si utrique Parti in eadem causa patrocinetur: Vel eadem causa, in qua est Judex aut Assessor, agat Advocatum, *Busem. cit.*

DE PROCURATORE, SECRETARIO, NOTARIO, &c.

126 Eadem respectivè dicenda veniunt. Procurator peccat, Si nomine Clientis juret, ab eo non informatus, cum periculo pejerandi. Si suadeat Reo, aut Clienti legitimè interrogato, ut veritatem neget. Si adducat partes ad concordiam iniquam; si peccat terminos impertinentes, aut dilationes superfluas.

Secretarius peccat, Si juramentum violet. Si arcanum prodatur. Si dicta testium fideliter non transcribat, sed imminuat, exageret, mutet.

Notarius publicus peccat, Si juramentum violet. Si testamentum hominis usu rationis desti-

definitur scribat. Si solemnitates necessarias ex culpa omittat. Si a cta negligenter custodiat. Si dicta testium ante eorum publicationem parti contrariae appetiat.

Si sententiam non jam publicatam manifestet. Si a cta, seu instrumenta, maximè legata continentia, parti petenti occultet. Busem.

DE REO ET TESTIBUS.

FUSE dictum est in *Juramento Judiciali, Restrictione mentali, in 8. Prac. Dec. & in tomo 2. De Monitoriis.*

DE REO CIRCA FUGAM POENÆ.

127 **H**ec tradit Busem. *lib. 4. c. 3. dub. 8. art. 2.*

Resp. Quando sententia est materialiter injusta, lata tamen secundum allegata, & probata; et si in conscientia non obliget, non potest reus Judici positivè resistere, tum ob scandalum, tum quia tali casu judex habet jus sententiam exequendi, & ad id tenetur.

Ita communiter, Less. Sanc. contra Vict. Bon. Car. de Lugo, *d. 4. n. 38.*

Dixi. *postrevè*: quia reo, etiamsi verè reus sit, licet ante, & post sententiam (quoad mortem, vel pœnam morti æquivalentem, v. g. perpetuum carcerem) fugere. Ratio est, quia quilibet tam magnum jus habet ad vitæ suæ conservationem, ut nulla potestas humana obligare possit ad eam non conservandam, si spes commoda ostendatur, nisi tamen bonum publicum aliud postulet. Less. *l. 2. c. 3. d. 5. Unde resolves.*

1 Regulariter reo licet fugere, etiamsi custos carceris grave damnum inde passurus sit (saltem nisi jura verit se mansurum) quia utitur suo jure, & nulli facit iniuriam. Filliuc. *l. 4. c. 4. n. 274. Azor. Less. d. 5. n. 31. nisi tamen charitas aliud suadeat, ob damnum eustodis præponderans. V. Bon. d. 10. qn. 3. p. 2. n. 13. Less. l. 6.*

2 Multò magis licet fugere, ne capiatur, vel etiam à ministro apprehendente, se excutere; non tamen illi vim inferre, vulnerando, percutiendo, &c. *ibid. & Reg. l. 24. n. 4.*

3 Licet etiam, saltem in foro conscientie custodes (præcisâ vi, & injuria) decipere, tradendo v. g. cibum & potum, ut sopiantur, vel procurando, ut absint; item vincula, &

carceres effringere, quia cum finis est licitus, etiam mediâ sunt licita. Et licet alii captivi, per effractum parietem simul elabantur, non tenebitur de damno, quia tantum est

ejus causa per accidens, cum jure suo utatur. Nec refert, quòd leges, & magistratus quidam tales effractores graviter puniant: id enim fit, quòd vel contrariam sententiam sentiantur; vel ex præsumptione, quòd vim intulerint custodibus; vel quòd propter bonum Reipub. ea pœna statuta sit. Filliuc. *l. 6.*

Tan. *d. 4. qn. 4. dub. 5. ex aliis multis, V. C. de Lugo d. 40. sess. 4.*

4 Illis, qui non sunt ministri justitiæ, licet non solum consilio juvare reum, ut fugiat, sed etiam suppeditatis instrumentis, v. g. funibus, lima, &c. quia finem alteri licitum illi suadere, & ad eundem media proponere licet. Less. *l. c. d. 6. n. 30. Tann. l. c. Syl. Tur.*

Valq.

5 Non tamen licet juvare in effractione carceris, ut habet communis; tum quia executio ipsa effractionis soli reo licita est, propter jus vitæ conservandæ; tum ne aliquòd omnis securitas carceris pereat. Less. *l. c. Bon. d. 10. q. 3. p. 1.*

CONSCIENTIA SCRUPULOSA,

128 **S**eu scrupulus, est inanis apprehensio, & hinc ortus timor, & anxietas, alicubi esse peccatum, ubi non est. Dicitur inanis apprehensio, quia oritur ex injustis, aut legibus motivis; & est cum incertitudine, & magna formidine alterius partis, adeoque torquet

quet animam. Nec differt à suspitione, quæ est inchoatus, & imperfectus assensus, ad unam partem inclinans.

129 Causa scrupuli sæpè est ignorantia, sæpè humor melancholicus, & tunc dicitur pusillitas conscientia, quæ contingere solet etiam in viris doctis, præsertim quoad proprias actiones.

130 Signa conscientia scrupulosa, sunt 1. si post peccatum, aut prudentis Confessarii iudicium, non acquiescat, sed adhuc maneat anxios, & inquietus, 2. Inconstantia in mutando frequenter de eadem re iudicium, 3. Frequentis formatum varietas in eadem re apprehendenda, 4. Multiplicitas reflexionum impertinentium circa innumeras rei circumstantias, 5. Experientia, quod sæpius talia sine gravi fundamento apprehenderit, licet quoad alienas conscientias resolutus, & intrepidus se habuerit.

131 Remedia conscientia scrupulosa sunt plura, 1. & principaliter eligere Confessarium peritum, aut virum doctum, & ejus consilio, & iudicio, proprio iudicio postposito, firmiter acquiescere; nec illud in examen adducere, etiam si scrupulosus sit vir doctus, 2. Fugere otium, & vagas cogitationes, quia sunt scrupulorum fomentum, 3. Nil iudicare mortale, nisi id certo sciat, 4. Scire, quod ex præteritis confessionibus nil teneatur repetere, nisi certo sciat esse mortale, aut non esse confessum, non est autem certus, quã diu dubiat, v. infra requisiti ad peccatum mortale.

132 Et quamplures Doctores addunt, privilegium scrupulosi esse, 1. ut non teneantur in agendo ad examen, & diligentiam tantam, quantum alii; sed ad valde mediocrem, 2. quod non teneantur confiteri dubia, sed quæ certo jurate possunt, quod commiserint, ac consentiant, & non sint confessi.

133 Ratio est, quia in scrupuloso, ex nimio

timore peccandi, turbatur ratio, ut non possit rectè rem examinare; & magis turbatur, quanto magis in illa anxietate perdurat; non tenetur autem quis integritatem materialem confessionis procurare cum tanto damno anxietatis perpetua; imò cum periculo majoris mali, nam si contemnendo scrupulos, per præfata remedia se exponit scrupulosus ad aliquod periculum peccati materialis, illum non contemnendo se exponit majori periculo, nempe periculo quamplurimum peccatorum formalium; nam scrupulosus suis scrupulis innumeras obligationes indebitas sibi efformat, quas non habet vir sani intellectus; & ita dum est anxios in vitandis peccatis, eadem via ad illa se exponit, quoniam lux humana fragilitati ad labendum obnoxie innumera præcepta non vera multiplicat.

134 Quæ ratio est maximè à scrupuloso attendenda, quia est efficacissimum remedium, ut ex se scrupulos omninò deponat.

135 Non deposita, sed stante conscientia scrupulosa, si non iudicet quis esse scrupulum, peccat, sive contra, sive juxta eam operetur; quia tunc transit in conscientiam erroneam vincibilem, ac proinde eodem modo est de ea discurrendum: v. à. n. 9. At si putet, involuntarias actiones, aut omissiones contra præcepta, esse peccata, non peccat, quia non sunt libera, & repugnat peccatum, quin sit voluntarium, & liberum.

136 Licet autem operari cum conscientia scrupulosa, seu manente scrupulo, si iudicetur esse scrupulus, & contemnatur; nec tunc quis dicitur operari contra conscientiam, quia conscientia scrupulosa non est verè, & propriè conscientia, nisi transeat in erroneam. sed est umbra conscientia, ut potè fallis, aut insufficientibus motivis innixa; hinc qui ex præmissis signis, vel ex confessarii iudicio sufficienter scit se esse scrupulosum, prudenter contra

D 3 scrupu-

scrupulum agit; imò illum debet firmiter contemnere, & resolute, ac interpede contra eum operari, ut satis constat ex ratione præmissa: eò maximè quia major est scrupuli materia, scrupulis non resistere. Nec scrupulus excludit iudicium practicum probabile, aut certum, quòd contra eum sit operandum. Et tunc conscientia scrupulosa transit in conscientiam rectam, non ratione sui directè considerata, sed ratione ultimi iudicii practici supra illam reflexi, quo scrupulum patiens iudicat, licitè, & prudenter suam conscientiam scrupulosam cognitam, esse firmiter contemnendam, & contra eam operandum; quòd iudicium practicum est rectum, & moraliter certum; adeòque dicitur conscientia recta, & dictamen prudens contra imprudens.

137 Si probabiliter iudicetur esse scrupulus, nec ne, tunc conscientia scrupulosa transit in conscientiam probabilem, adeòque est uti de ea discurrendum.

138 Demùm, qui est ita perplexus, ut utrumque oppositorum iudicet esse peccatum, & non cognoscat esse scrupulum, vel quia non habet, quem consulat, vel quia ignorat præfata remedia, vel quia est ita scrupulis datus, ut iis non obstantibus, adhuc maneat dubius, an id scrupulus sit, nec ne, ac proinde se resolvere nesciat: tunc conscientia scrupulosa transit in conscientiam dubiam, adeòque est uti de ea discurrendum, ut à n. 17. debes igitur eligere id, quòd minus tibi obligare videtur. Quòd si neque valeas discernere, quòd ex duobus appareat minus, tunc potes eligere, quòd vis, quia cum necessarium sit rem facere, vel omittere, ex necessitate peccares, quòd implicat, v. n. 51. § 70.

139 Cæterùm præmissæ doctrinæ ac rationes sunt tantæ virtutis, & claritatis, ut minimè verisimile sit, quòd intellectus iis attentis, non valeat faciliter per se resolvere, nisi dicas

eum rationis expertem.

140 De conscientia tractant Scotus in 2. d. 39. qu. 2. Maltrius in Theol. moral. disput. 1. Busem. lib. 1. tract. 1. Diana p. 2. tr. 13. p. 4. tr. 3. & alibi, Bonac. to. 2. Tamb. tom. 1. lib. 1. c. 3. Caccenas de dubio, & opinione probabili, Castropal. 1. tr. 1.

CAPIT II.

DE LEGIBUS, ET PRÆCEPTIS IN GENERE,

Regula externa actuum humanorum.

QUID, ET QUOTUPLEX SIT LEX?

141 **L** Ex est voluntas eius, qui præest populo debite promulgata, cum intentione obligandi subditos.

142 Dividitur in naturalem, & positivam; naturalis est voluntas superioris præcipientis, vel prohibens id, quòd iudicat habere convenientiam, aut disconvenientiam ex propria natura terminorum; quæ prout est in mente divina, dicitur lex æterna; prout autem inseritur nobis per lumen naturale, dicitur lex naturalis. Positiva est voluntas superioris præcipientis, vel prohibens id, quòd non iudicat habere convenientiam, aut disconvenientiam ex natura propria terminorum. Quæ si est voluntas divina, dicitur lex positiva divina; si humana, dicitur lex positiva humana.

143 Unde lex positiva à naturali differt, quia in naturali objectum ex se, & ab intrinseco habet, quòd sit conveniens, aut disconveniens, bonum, aut malum. In lege verò positiva objectum solum à voluntate superioris habet, quòd sit conveniens, aut disconveniens, & quòd sit obligans. Hinc lex naturalis est indispensable; talis est præcipientis amorem Dei, & veracitatem, prohibens verò odium Dei, & men-